

Europæisk integration og kulturpolitik

**Erik Beukel, professor, Institut for Erhvervsret og Politologi,
Odense Universitet**

1. Indledning

Økonomiske forbindelser over landegrænser og samordning af offentlige reguleringer af økonomisk-politiske sagområder har været det centrale i den europæiske integrationsproces siden dens begyndelse først i 1950'erne. Bag vesteuropæiske landes deltagelse i denne proces har bredere politiske målforestillinger dog hele tiden spillet en rolle på forskellige måder. I forbindelse hermed har den teoretiske litteratur om europæisk integration udviklet en række begrebsapparater og teorier til at skabe sammenhæng mellem og forklare forskellige initiativer og udviklingstendenser i europæisk samarbejde. Mest fremtrædende er de neo-funktionalistiske analyser og integrationsteorier, hvor 'spill-over'-begrebet har en fremtrædende plads som betegnelse for den ide, at samarbejdet på ét sagområde ikke kan virkeliggøres fuldt ud uden at blive udvidet til andre områder.

Både politiske mål for europæisk samarbejde og integrations-teorier har omfattet kulturelle faktorer, afgrænset mere eller mindre klart. Således indgik kulturelle forhold i bred betydning (bl.a. sprog, religion og ide-historiske strømninger) i enkelte integrationsteoretiske analyser som en slags baggrundsvARIABLE, f. eks. i Amitai Etzioni's klassiske værk fra midten af 1960'erne.¹ Men kulturpolitik som et selvstændigt politisk sagområde omfattende offentlige initia-

tiver og foranstaltninger vedrørende en række specifikke kulturområder har af nærliggende grunde ikke interesseret den integrationsteoretiske litteratur. Der har simpelthen ikke været ret meget at skrive om.

EF-traktaterne har økonomisk-politiske samarbejdsområder som det afgørende, og kulturpolitik er intet steds nævnt. Men med udgangspunkt i, at traktaternes økonomisk-politiske regelsæt også skulle virkeliggøres på kulturområdet, og at kulturarbejders særlige situation medførte en række specielle problemer, har Kommissionen længe interesseret sig for den kulturelle sektor. I 1973 oprettedes en særlig tjeneste for kulturelle spørgsmål i Kommissionen, og da den i 1977 og 1982 udsendte meddelelser om Fællesskabets indsats på det kulturelle område var det et hovedpunkt, at EF's opgave (alene) var at sikre anvendelsen af EØF-traktaten på kulturområdet.² I 1980'erne har EF-samarbejdet imidlertid i stigende grad direkte omfattet kulturpolitiske emner. Således har kulturministrene siden 1984 mødtes i Råds-regi et par gange hvert år. Den formelle betegnelse for sådanne møder er »kulturministrene forsamlet i Rådet«, d.v.s. deres kompetence til at træffe beslutninger findes i de nationale forfatningsregler og ikke i EF-traktaterne.³ Især siden 1987-88 har EF-institutionerne taget adskillige kulturpolitiske initiativer, og det kulturpolitiske sagområde er på vej til at udvikle en selvstændig profil som en del af

genoplivelsen af EF som en livskraftig dynamo i europæisk integration.

Formålet med det følgende er at redegøre for centrale træk ved EF-institutionernes nye kulturpolitiske engagement. Først beskrives de vigtigste kulturpolitiske initiativer,⁴ som er iværksat af dels Kommissionen, dels EF-landenes kulturministre »forsamlet i Rådet«. Dernæst gives en kortfattet analyse af de kulturpolitiske aktiviteter i integrations-teoretisk perspektiv med særligt henblik på en vurdering af forskellige 'spill-over'-teori-ers forklaringskraft, og dynamikken bag kulturpolitikens inddragelse i EF sammenfattes i punktform.

2. Kulturpolitiske initiativer

Formuleringen og iværksættelsen af konkrete projekter er et centralt træk ved EF's nye kulturpolitiske tiltag. Samtidig tillægger Kommissionen sikringen af fri bevægelighed for kulturelle goder og tjenesteydelser i overensstemmelse med reglerne for det indre marked samt forbedring af kunstneres leve- og arbejdsvilkår – d.v.s. konkretisering af EF's traditionelt overordnede økonomisk-politiske målsætning – en selvstændig politisk-symbolsk betydning. Én indikator herpå er, at Kommissionen sammenfatter udøvelsen af disse generelle beføjelser udmøntet i den kulturelle sektor med betegnelsen »Skabelse af et europæisk kulturområde«.

Blandt de konkrete projekter tillægges programmer vedr. den audiovisuelle sektor størst betydning. Dette fremgår både af erklæringer fra møder mellem stats- og regeringschefer i Det europæiske Råd (EF's topmøder), af udtalelser fra kulturministermøder og af Kommissionens konkrete forslag såvel som dens seneste kulturpolitiske meddelelse fra 1987.⁵

Den audiovisuelle sektor

I januar 1987 lancerede Kommissionen et handlingsprogram for medieområdet MEDIA 92 (MEDIA er forkortelsen for »Mesures Européennes pour le Développement de l'Industrie Audiovisuelle«). Formålet var at styrke det europæiske mediesamarbejde ved at skabe et europæisk grænse-gennembrydende netværk, der kan være et alternativ til de mange (prismæssigt) billige tilbud fra de store amerikanske og japanske selskaber.

Ved at fremme et selvstændigt europæisk netværk ville man udvikle en konkurrence-dygtig europæisk medieindustri, som kunne klare sig i konkurrencen med først og fremmest de store amerikanske selskaber, der dominerer det europæiske film- og video-marked. Denne dominans er ret åbenbar: således styrer amerikanske distributionsselskaber 60% af det europæiske marked – af det britiske hele 90%.⁶ Et andet udtryk for den amerikanske dominans er, at 70% af de fiktionsprogrammer, som vises på europæisk TV, er amerikanske. Selv om den samlede europæiske filmproduktion er større end den amerikanske, er det europæiske marked opsplittet i mange små markeder. F. eks. kommer 80% af produkterne ikke uden for produktionslandets grænser. Det manglende enhedsmarked i Europa betyder, at produktions- og distributionsstrukturerne bliver urentable, og ikke mindst for de små lande er resultatet, at det er langt billigere at købe især en amerikansk film end selv at producere én.

MEDIA 92 blev iværksat som et forsøgsprogram med en startkapital på 13,5 mio. ECU (120 mio. kr.) fordelt over en pilotfase på tre år. Siden 1987 har der været gennemført et stort antal pilotprojekter vedr. bl.a. udvikling, produktion og distribution samt uddannelse og forskning inden for mediesektoren. Mere end 100 film- og TV-programmer har fået støtte, og over 20.000 mediefolk har været tilknyttet programmerne. Herigennem

er der opbygget nogle samarbejdsmønstre og loyalitetsbånd til Det europæiske Fællesskab, som går videre end til de sektorer i samfundet, som traditionelt har sådanne interesser (erhvervslivet og arbejdsmarkedets parter).

I december 1990 vedtog Rådet MEDIA 95 til igangsættelse 1.1. 1991. Med dette er MEDIA nået ud over indkørings- og forsøgsfasen og bliver et fast etableret EF-program. Hvad angår de afsatte ressourcer er der tale om en stærk vækst, idet MEDIA 95 har fået tildelt 200 mio. ECU (1,6 mia. kr.) over fem år.⁷ Indholdsmæssigt er det både en videreførelse af MEDIA 92 og omfatter flere nyskabelser. Én vigtig nyskabelse er, at samarbejdet med ikke-medlemslande tillægges større vægt. Især skal samarbejdet med film- og TV-folk i det øvrige Europa, specielt Central- og Østeuropa, styrkes, bl.a. ved at MEDIA 95 økonomisk og med faglig ekspertise kan støtte projekter, som iværksættes af Audiovisuelt Eureka (AV Eureka).

AV Eureka er en bred europæisk samarbejdsramme med det formål at fremme produktion, distribution og teknologiudvikling inden for den audiovisuelle sektor i Europa. Det blev på fransk initiativ etableret i oktober 1989 ved en konference i Paris, og alle europæiske lande (inkl. Sovjetunionen, men undtagen Albanien, mens Rumænien alene er observatør) deltager foruden EF-Kommissionen, mens Europarådet er associeret medlem.⁸ Der er ikke i forbindelse med AV Eureka oprettet en speciel fond for at finansiere projekter. Virksomheder, institutioner og organisationer, der ønsker at give et audiovisuelt projekt AV Eureka status med de deraf følgende fordele i form af adgang til et bredt europæisk netværk af kontakter må selv anskaffe den nødvendige kapital, f. eks. fra MEDIA 95.

En anden type EF-regulering i den audiovisuelle sektor er TV-direktivet, som Rådet

vedtog i oktober 1989 (Belgien og Danmark stemte imod) til ikrafttræden i oktober 1991. I forlængelse af forslag i Kommissionens grønbog »TV uden grænser« fra 1985 stiller direktivet forskellige mindstekrav til europæisk producerede programmers andel af sendetiden i medlemslandenes TV, hvortil kommer en række retningslinjer for den fri bevægelighed af TV-programmer inden for EF.⁹ Flere af disse regler svarer til Europarådets »Konvention om grænseoverskridende Fjernsyn«. Når man ser nærmere på oprindelsen til TV-direktivet og dets behandling i EF-institutionerne, hvor især Frankrig var aktiv, er det tydeligt, at et vigtigt formål var at dæmme op for det, som mange europæere med Frankrig i spidsen ser som amerikansk kulturimperialisme.

Givet deres baggrund og indhold kan især de største programmer i den audiovisuelle sektor (i.e. MEDIA) opfattes både som kulturprogrammer og som industristøtteprogrammer. Dette viser et centralt kendetegn ved Det europæiske Fællesskabs kulturpolitiske aktivisme de senere år, nemlig den nære forbindelse til industripolitiske tiltag. EF's vægt på den audiovisuelle sektor og denne sektors stadig større rolle i de vesteuropæiske samfundsøkonomier afspejler derved omformningen fra industri- til informations- og kommunikationssamfund.¹⁰ Der er et vigtigt træk ved det fremvoksende informationsamfund, at der er en langt tættere forbindelse mellem teknologisk udvikling, økonomiske strukturer og kultur end tidligere.

Et andet centralt træk ved det i EF-regi iværksatte mediesamarbejde er, at det især siden efteråret 1989 tydeligt bestræber sig på at række ud over EF's grænser og omfatte alle europæiske lande, især de østeuropæiske, men også Sovjetunionen.

Andre kulturpolitiske tiltag

I 1990 var der afsat 8 mio. ECU (ca. 70 mio.

kr.) til EF's direkte kulturpolitiske foranstaltninger, der administreres af DG X (Information, kommunikation og kultur). Hertil kommer, at også andre generaldirektorer yder støtte til sådanne aktiviteter, som i note (4) kaldes kulturområder. Det gælder f. eks. DG V (Beskæftigelse, sociale anliggender og uddannelse), der administrerer EF's ungdomsprogrammer og kvindeprogrammer. Desuden kan både Regionalfonden og Socialfonden støtte regionale og lokale kulturaktiviteter, som har det formål at forbedre kulturarbejders jobmuligheder. Også Lomé-aftalerne med ACP-landene har bestemmelser om kulturelt samarbejde.

Under alle omstændigheder er det dog værd at notere, at alle disse former for kulturstøtte sammenlagt drejer sig om i EF-sammenhæng små beløb. Sammenlignet med begyndelsen af 1980'erne er der tale om en forholdsvis stærk stigning, men ressourcemæssigt er den underordnede betydning af disse poster stadig tydelig.¹¹ Dette gælder også, når de sammenholdes med de ressourcer, som er afsat til MEDIA. Men dette betyder selvfølgelig ikke, at den konkret givne støtte er underordnet for yder og modtager eller i de videre virkninger.

Af DG X' samlede beløb på knap 70 mio. kr. bruges omtrent halvdelen til beskyttelse af den arkitektoniske arv og kulturminde-mærker i medlemslandene, mens resten går til kunstarter som teater, billedkunst, musik, skønlitteratur og oversættelser fra et europæisk sprog til et andet. F. eks. er der indstiftet to kulturpriser, Den Europæiske Litteraturpris og Den Europæiske Oversætterpris, der blev uddelt første gang i december 1990 i forbindelse med dette års europæiske kulturhovedstad (Glasgow). Udover midlerne til større kulturprojekter råder DG X over et mindre beløb (ca. 6 mio. kr.) til at fordele til projekter efter ansøgning. Generelt har kriteriet for støtte været, at projekterne skal

være grænseoverskridende med en europæisk dimension og med deltagere fra mindst tre medlemslande. I juli 1990 blev reglerne præciseret under navnet »Europæisk Kulturforum«, vedtaget af Kommissionen.¹²

Et specielt led i EF's kulturpolitiske tiltag er den årlige europæiske kulturhovedstad eller kulturby. Forslaget herom kom i 1985 fra den græske kulturminister Melina Mercouri, og ideen er at samle et større publikum omkring forskellige kulturarrangementer, som finansielt støttes af EF og er udtryk for både Europas og det pågældende lands identitet. Den første europæiske kulturhovedstad var Athen, og siden har det været Firenze, Amsterdam, Berlin, Paris og Glasgow. I 1991 er det Dublin, og de kommende år skal det være Madrid, Antwerpen, Lissabon, Luxembourg og (i 1996) København.

Til at administrere og styre disse forskellige kulturpolitiske tiltag er der siden 1988 oprettet adskillige udvalg, ekspertgrupper og komiteer med repræsentanter fra Kommissionen, regeringerne og kunst- og kulturlivet, og på traditionel EF-façon er der produceret en lang række rapporter om alle mulige kulturproblemer og forholdet til andre europæiske problemer.¹³ Samtidig karakteriserer det EF's støtte til en bred vifte af kulturelle aktiviteter, at en lang række allerede eksisterende EF-institutioner er involveret, og at en stor del af disse institutioner da har andre opgaver som deres primære. Anskuet i sammenhæng med det forhold, at EF altid har haft økonomisk-politisk samarbejde som det centrale, er dette selvfølgelig ikke overraskende, men det er værd at bemærke.

Et specielt område: idrætten

EF-institutioners bestræbelser på at spille en rolle på idrættens område udgør på flere måder et interessant eksempel på EF's kulturaktivisme.

Siden midten af 1980'erne har Kommissionen og dens underorganer med tilknyttede udvalg tilstræbt at give idrætsaktiviteter i medlemslandene en europæisk dimension. Det sker bl.a. ved at optræde som protektor ved europæiske sportstævner og ved at yde økonomiske tilskud til sportsarrangementer. F. eks. støttede EF i 1990 40 sportstævner med ca. 10 mio. kr. Ved de forestående Olympiske lege i Barcelona i 1992 ønsker Kommissionen også en eller anden form for EF-deltagelse eller 'synlig' tilstedeværelse. Ideen er at udvikle EF's profil i den europæiske offentlighed og skabe et borgernes Europa, hvor EF også får en kulturel-symbolisk rolle, der er andet og mere end den, der forbindes med »tekniske direktiver og forordninger«. ¹⁴

Et specifikt problem udspringer af EF-reglernes funktion på idrættens område, idet det er et spørgsmål om traktatens art. 7 om forbud mod diskriminering på grundlag af nationalitet vil hindre nationale idrætshold. Umiddelbart set skulle svaret være ja, hvilket vil betyde, at en fuldstændig gennemførelse af Det indre Marked gør nationale sports-hold (f. eks. det danske fodboldlandshold) i strid med EF-regler, og at der i stedet skal oprettes regionalhold (hvilket skulle betyde, at fodboldlandsholdet alligevel kan reddes!). På den anden side kan ordene »inden for denne traktats anvendelsesområde« i samme artikel føre til en anden konklusion. Det har hidtil været antaget som en selvfølge, at den sidste tolkning er den rigtige.

I forbindelse med vurderingen af EF's mulige rolle på idrættens område er forskellen mellem idrætsstrukturerne i medlemslandene relevant. Især i de sydeuropæiske lande er størstedelen af idrætsarbejdet tilrettelagt af staten, mens strukturen i andre medlemslande er en anden. Alt dette betyder, at Kommissionens bestræbelser på at give idrætten en EF-profil er blandt de mere omstridte dele af EF's nye kulturpolitiske aktivisme. ¹⁵ Mulig-

hederne for sammenstød mellem varme tilhængere af europæiske symboler og varme tilhængere af nationale symboler er gode.

3. Integration: 'spill-over' og kulturpolitisk samarbejde

Litteraturen om europæisk integration opererer med forskellige integrationsbegreber. I denne sammenhæng er det tilstrækkeligt at definere integration som udviklingen af et fælles beslutningssystem med deltagelse af flere lande. Til at forklare integrationsprocesser har den neo-funktionalistiske integrationsteori især anvendt 'spill-over'-begrebet, ¹⁶ der betegner det forhold, at samarbejdet på ét område indeholder en 'ekspansiv logik', der gør, at det ikke kan virkeliggøres uden, at det udvides til andre sagområder. Haas udviklede sin teori på baggrund af de første års erfaringer med Det europæiske Kul- og Stålfællesskab, der begyndte at fungere i sommeren 1952.

Senere integrationsanalyser har påpeget, at Haas' 'spill-over'-begreb er uklart, idet det dækker over forskellige former for ekspansions-logik. Først og fremmest må ordene »ikke kan virkeliggøres« præciseres, og det kan hensigtsmæssigt gøres ved, at der sondres mellem en *funktionel* og en *politisk* 'spill-over'. Hvor internationalt samarbejde med udvikling af et fælles beslutningssystem på ét sagområde fører til samarbejde på andre områder på grund af de forskellige sagområders og problemers tekniske aspekter, kaldes det funktionel 'spill-over'. Hvis et allerede etableret fælles beslutningssystem på nogle sagområder udvides til flere områder som følge af politiske aktørers ønsker og argumentation, kaldes det politisk 'spill-over'. ¹⁷ Denne skelnen er ikke éntydig, men i denne sammenhæng har den værdi ved at give en første generel forklaring på udviklingen i forskellige integrationsprocesser i Det europæiske Fællesskab.

Kort formuleret er forholdet det, at indtil midten af 1980'erne havde det omfattende EF-samarbejde på økonomisk-politiske sagområder kun minimale effekter i form af kulturpolitisk samarbejde, og det, der fandtes, var en følge af problemernes tekniske karakter, d.v.s. funktionel 'spill-over'. Fra 1987-88 med EF's nye kulturpolitiske aktiviteter må politiske aktørers umiddelbare rolle derimod inddrages som forklaring. Ved indgangen til 1990'erne er EF-institutioners initiativer og beslutninger vedr. forskellige dele af den kulturpolitiske sektor først og fremmest udtryk for centrale aktørers selvstændige bestræbelser. Kun i meget begrænset omfang kan EF's kulturpolitiske tiltag ses som en i stram forstand teknisk følge af virkeliggørelsen af økonomisk-politiske mål. Samtidig må det dog understreges, at integrationsniveauet i det kulturpolitiske samarbejde ligger markant under niveauet med hensyn til de traditionelt altdominerende økonomisk-politiske sagområder.¹⁸

Når det konkluderes, at EF's nye kulturpolitiske aktiviteter må forklares som politisk 'spill-over', er der alene givet en generel og sammenfattende karakteristik af inddragelsen af det kulturpolitiske sagområde i den europæiske integrationsproces. Denne konklusion illustrerer behovet for en udspecificering af begrebet politisk 'spill-over'. Allerede det forhold, at begrebet ofte fungerer som en slags 'rest'-forklaring – d.v.s. noget man henviser til, når integrationsprocessen ikke kan forklares på anden måde – viser dette. De relevante spørgsmål for en nærmere udspecificering af 'spill-over'-begrebet og analyse af det kulturpolitiske samarbejdsområdes dynamik er: hvilke aktører har taget initiativet og er de mest aktive? Er det overnationale, er det regeringer eller er det subnationale, evt. transnationale, aktører? Er ændringer inden for EF-landene afgørende eller er det forhold i og til omverdenen? Er

ændringerne af politisk, økonomisk eller teknologisk karakter?

I denne artikel er det ikke muligt at give blot nogenlunde fyldestgørende svar på disse spørgsmål. Men på grundlag af forskellige iagttagelser, hvoraf nogle fremgår af de foregående sider, vil jeg i punktform sammenfatte mine forløbige konklusioner om dynamikken bag inddragelsen af den kulturpolitiske sektor i europæisk integration. Flere af punkterne har hypotesens karakter og kan udgøre grundlaget for fortsatte studier af et emne, som både i integrationsteoretisk og politisk forstand stadig har nyhedens karakter.

1. Den vigtigste aktør bag EF's nye kulturpolitiske aktivisme er overnational, nemlig Kommissionen.
2. En betingelse for, at Kommissionen har kunnet få succes med sine initiativer har været medlemslandenes mere eller mindre varmhjertede tilslutning, som Kommissionen så igen har brugt til nye ekspansive fremstød.
3. Ét land – Frankrig – har været forud for alle andre i bestræbelserne på at udvikle denne sektor. Baggrunden herfor har været Frankrigs traditionelt 'selvstændige' politik, specielt i forhold til USA.
4. Både for Kommissionen og Frankrig gælder, at økonomiske og teknologiske udviklingstendenser har været vigtigere som udløsende faktor end bestemte politiske begivenheder. Således var uvilje mod at acceptere amerikansk dominans på områder med særlig kulturel betydning Frankrigs umiddelbare motiv.
5. Kommissionens og Frankrigs kulturpolitiske initiativer har i stigende grad fået opbakning takket være den øgede tilslutning siden midten af 1980'erne til Europa og EF som identifikationscenter og politisk symbol.

6. De demokratiske revolutioner i Østeuropa i efteråret 1989 har her været en kraftig støtte til en udvikling, som allerede var på vej. Medens den økonomisk-politiske integration i Vesteuropa tidsmæssigt er sket før den kulturpolitiske, vil de østeuropæiske landes direkte kulturpolitiske integration med Vesteuropa ske parallelt med og i et vist omfang før den økonomiske. I forhold til Østeuropa har kulturpolitisk samarbejde en mere selvstændig politisk rolle end i Vesteuropa.
7. Subnationale og transnationale aktører får i stigende grad betydning som initiativtager til øget europæisk integration på det kulturpolitiske felt. Der er ved at udvikle sig et interessesammenfald mellem Kommissionen og dens mange underorganer som producent af kulturelle bevillinger og kulturarbejdere som forbrugere af sådanne.
8. Udviklingen fra industrisamfund til informations- og kommunikationssamfund er central for udviklingen af kulturpolitikken som samarbejdsområde i europæisk integration. Samtidig betyder denne udvikling, at funktionel 'spill-over' i sig selv får mindre betydning til fordel for politisk 'spill-over', hvoraf igen følger et behov for at bearbejde og udspecificere dette begreb.

4. Afslutning

Analytisk og politisk giver udviklingen af kulturpolitisk samarbejde som led i europæisk integration mange udfordringer. Som afslutning vil jeg fremhæve enkelte, især politiske.

Vurderet i april 1991 tyder alt på, at de igangværende forhandlinger om ændringer i det traktatmæssige grundlag for EF-samarbejdet vil resultere i enighed om, at det kulturpolitiske samarbejde skal traktatfæstes. En traktatfæstelse vil være et aktiv for alle, der

med Kommissionen i spidsen ønsker, at europæisk integration også skal omfatte den kulturpolitiske sektor. Samtidig kan en traktatfæstelse føre til større erkendelse hos alle kulturpolitisk interesserede aktører på den europæiske scene af, at det langt fra er problemfrit at inddrage kulturpolitikken i det formelle EF-samarbejde, specielt i betragtning af de europæiske landes, regioners og lokale områders kulturelle forskelligheder. Det vil især ske, hvis traktatfæstelsen tager form af en præcisering af, at det kulturpolitiske samarbejde skal ske med respekt for de enkelte kulturers egenart og udviklingsmuligheder og med mulighed for at forvalte kulturstøttemidler efter nationale retningslinjer.¹⁹

Set i global sammenhæng er forskellene mellem kulturmønstrene i Europa små. Går man ind for, at kulturpolitisk samarbejde har en aktiv og positiv rolle i europæisk integration, er det dog klogt at erindre Edgar Morin's ord om, at vi må opgive enhver tanke om et samlet, klart defineret og harmonisk Europa.²⁰

Noter

1. Political Unification. A Comparative Study of Leaders and Forces, New York, 1965, ss. 34-7.
2. Bulletin for De europæiske Fællesskaber (EF-Bull.). Supplement 6/77; EF-Bull. Suppl. 6/82.
Se også Robert Grégoire: L'Action Communautaire Dans Le Secteur Culturel, Revue du Marché Commun, 1978, nr. 217, ss. 229-38 (Grégoire var i 1978 chef for »Problèmes du secteur culturel« i Kommissionen); Pär Hallström: Europeisk Gemenskap Och Politisk Union, Stockholm, 1987, ss. 399-401. Endvidere Erik Beukel: Integration og Kulturpolitik: Autonomi vs. 'Spill-Over', Politologiske Skrifter fra Institut for Erhvervsret og Politologi, No. 12/1990, ss. 13-5.

3. Udtrykket »repræsentanterne for medlemsstaternes regeringer forsamlet i Rådet« bruges i tilfælde, hvor ministrene alene handler som repræsentanter for deres stater og ikke som medlemmer af en EF-institution. Kommissionen deltager i sådanne møder, men uden initiativret, jvf. Claus Gulmann og Karsten Hagel-Sørensen: EF-ret, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1988, s. 122.
Allerede i september 1982 havde ministrene på initiativ af bl.a. den franske kulturminister Jack Lang holdt et uformelt møde i Napoli, hvori også deltog ministrene fra Spanien og Portugal (som først blev medlemmer af EF i 1985) og repræsentanter fra Europarådet og UNESCO. I november 1983 mødtes EF-landenes kulturministre på initiativ af den græske kulturminister Melina Mercouri i Athen, jvf. EF-Bull. 9-1982, pkt. 2.1.112 og EF-Bull. 11-1983, pkt. 2.1.92.
4. Begrebet kulturpolitik dækker i denne sammenhæng offentlige aktiviteter vedr. følgende kulturområder: musik, teater/dans, litteratur, bildende kunst, museer, historiske kulturværdier, arkitektur, design, kunsthåndværk, idræt og folkeoplysning. Disse hører i Danmark under Kulturministeriets ressortområde. Desuden det audio-visuelle område, som hvad angår radio og TV for øjeblikket (april 1991) er placeret under Kirkeministeriet. Denne afgrænsning svarer til Peter Duelund: Det Indre Marked og Kulturen. En undersøgelse af ulemper og fordele, Kulturministeriet, juni 1989.
5. Jvf. Kommissionens meddelelse til Rådet og Europa-Parlamentet fra december 1987: Fremstød på det kulturelle område i Det Europæiske Fællesskab, EF-Bull. Suppl. 4/87 (ss. 9f. om »Skabelse af et europæisk kulturområde«).
Desuden konklusioner vedtaget af kulturministrene i maj 1988 vedrørende de fremtidige prioriterede aktioner på kulturområdet, De Europæiske Fællesskabers Tidende (EFT C) Nr. 197 af 27.7.1988. Dette møde bekræftede formelt beslutninger truffet på et uformelt møde i København i december 1987.
Se også mit i note (2) omtalte skrift, ss. 31-2.
6. Jvf. pjecen: Europæisk kultursamarbejde i EF. Det Fælleskommunale EF-Sekretariat,

- november 1990, ss. 23-5, og brochuren af samme navn og samme udgiver fra december 1990, ss. 38-53. Desuden EF-avisen, 16. januar 1991.
7. XXIV Almindelige Beretning om De Europæiske Fællesskabers Virksomhed 1990, Bruxelles, 1991, pkt. 179, samt EF-avisen, 16. januar 1991.
8. Som note (7). Se også: Audiovisuelt Eureka. Det Europæiske Samarbejde Om Film, Video, TV. Generaldirektoratet for P&T, 1991 (indeholder bl.a. erklæringen fra den stiftede konference i Paris) samt: Audiovisuelt Eureka. Nyhedsbrev nr. 2, samme institution. Desuden: Danmark og Europa. Om EF og Kulturen, Nyhedsbrev nr. 1, Kulturministeriet, juni 1990, s. 5, og nr. 2 november 1990, s. 2. Ideen om et audiovisuelt Eureka har tidligere været fremført af præsident Mitterand, jvf. EF-avisen, 10. maj 1988.
9. Europæisk Nyhedsbrev, Nr. 19, 26. oktober 1989, og: EF-avisen, 16. oktober 1989 samt den i note (6) omtalte brochure, ss. 49-50. Se også den i note (4) omtalte bog af Peter Duelund, ss. 136-7.
10. Jvf. J. Ørstrøm Møller: Det Internationale Samfund, Akademisk Forlag, 1990, især kapitel IV 'Internationalisering: informationsformidling og kultur' og: Europa Under Forandring: Den Kulturelle Udfordring. Kultur - Teknologi - Økonomi, Rapport fra konference i Firenze, 25.-28. Marts 1987, Kommissionen For De Europæiske Fællesskaber, 1987.
11. Europa-noter. Fællesskabet og kulturen, 5/83, Marts 1983, s. 2, og Europa-noter. Det europæiske Fællesskab og kulturen, 14/85, August-September 1985, s. 4.
Også sammenlignet med de enkelte EF-landes forbrug til kulturpolitiske formål er der tale om små udgifter, jvf. opgørelsen i den i note (10) omtalte konferencerapport, s. 8.
12. De Europæiske Fællesskabers Tidende (EFT C) Nr. 167/2 af 10.7.1990 (gengivet i det i note (8) omtalte Nyhedsbrev fra november 1990). Se også den i note (6) omtalte pjec ss. 11-2, og brochure ss. 16-7.
13. Jvf. mit i note (2) nævnte skrift, ss.19-21. Én af de vigtigste komiteer er det udvalg af kulturkonsulenter, som Kommissionen nedsatte i november 1988. I november 1989 udgav det en

rapport: Culture For The European Citizen Of The Year 2000.

14. Europa-noter, 6/87, marts 1987: Sport, symboler og europæisk identitet, Kommissionen for De europæiske Fællesskaber, GD X, Bruxelles, 1987 samt den i note (6) nævnte brochure ss. 34-7.
15. På en konference »Idræt ved indgangen til det indre marked« afholdt af Kulturministeriet den 5. november 1990 i København udtrykte danske idrætsorganisationer således deres betænkeligheder, jvf. det i note (8) omtalte Nyhedsbrev fra Kulturministeriet, nr. 2, ss. 10-1.
16. Først udviklet af en af integrationsteoriernes klassikere, Ernst B. Haas: The Uniting Of Europe. Political, Social, And Economic Forces 1950-1957, Stanford, Calif., 1958, ss. 283-317.
17. Se f. eks. J.S. Nye: Comparing Common Markets: A Revised Neo-Functionalist Model, i: Leon N. Lindberg and Stuart A. Scheingold (eds.): Regional Integration. Theory and Research, Cambridge, Mass., 1971, s. 200. Nye's engelsksprogede artikel bruger ordene »cultivated spillover« (på dansk: opdyrket). 'Politisk spill-over' er dog en bedre betegnelse – ikke som en modsætning til funktionel som 'upolitisk', men for at understrege politiske aktørers særlige rolle ved denne ekspansions-logik.
18. Nærmere argumentation for disse konklusioner findes i mit i note (2) nævnte skrift, ss. 25-32.
19. Jvf. formuleringen i det danske memorandum til de to regeringskonferencer om en politisk og en økonomisk og monetær union, givet i: Politiken, 8. oktober 1990.
20. Edgar Morin: Europæisk kultur. På vej mod en ny bevidsthed, København, 1987, s. 26. (Oversat af Jesper Tang efter »Penser l'Europe«). Se også: Anne Knudsen: Identiteter i Europa, København, 1989.